

STUDIUL MATERIALULUI PALEOFAUNISTIC
DIN AȘEZAREA DATÎND DIN SECOLELE X—XI e.n.
DE LA BIRLĂLEȘTI (JUD. VASLUI)

SERGIU HAIMOVICI

Stațiunea de la Bîrlădești (com. Epureni, jud. Vaslui) se găsește situată pe partea estică a dealurilor Fălciului, spre depresiunea râului Elan, la ceva mai mult de 20 km în linie dreaptă de municipiul Bîrlad. Verșanții colinelor mai sînt și actualmente acoperiți, în parte de stejărișuri.

Stațiunea este o așezare veche românească (etapa tîrzie a culturii Dridu), corespunzînd cronologic primelor înjghebări de ordin politic locale. Arheologul V. Spinai, care a executat săpăturile între 1977-1980 și a avut amabilitatea de a ne oferi pentru studiu resturile de faună, consideră că respectiva așezare poartă amprenta unui sat aparținînd unei populații agricole¹. Menționăm că este pentru prima oară, cînd din epoca dată, se studiază în Moldova paleofauna unei așezări. Pentru sud-estul României însă noi am alcătuit o lucrare de sinteză, cu date mult mai ample, pe care le vom folosi pentru comparație².

Materialul faunistic a fost colectat în toate campaniile de săpături, pe șanțuri și mai ales din locuințele puse în evidență. El a fost determinat ca atare pentru a se vedea dacă se pot găsi caracteristici deosebite pentru anumite locuințe. În general, nu apar deosebiri pregnante, care ar putea avea vreo semnificație specială. Arătăm totuși că în casa locuinței 9/1978 a fost descoperit scheletul unui cîine, de la care s-au recuperat aproape toate oasele. De asemenea, sub cuptorul din locuința 19/1980, puse probabil drept ofrandă, un fragment de maxilar inferior și un metatars întreg de cal. Totodată absolut în toate locuințele au fost găsite resturi de taurine, ele fiind întovărășite de una sau mai multe din celelalte specii determinate. Abia după acest studiu detaliat, care ne-a dat și posibilitatea de a aprecia mai bine și numărul prezumat de indivizi, s-a trecut la comasarea materialului pe specii.

Dintr-un număr de circa 1300 resturi, au putut fi determinate cu precizie 935.

În lista care urmează dăm grupele și speciile determinate în așezarea de la Bîrlălești.

Mollusca		Unio sp. Helix sp.
Aves		Gallus domesticus
		 Lepus europaeus
		 Sus scrofa ferus
A sălbatică		Cervus elaphus
		Capreolus capreolus
		Canis familiaris
Mammalia		Sus scrofa domesticus
		Bos taurus
		Ovis aries
B domestice		Capra hircus
		Equus caballus
		Asinus domesticus

Ținem să menționăm că resturile găsite sînt puternic fragmentate, piesele mai complete sau întregi constituind o excepție. Aceste caracteristici ale materialului, modul cum sînt rupte și despicate piesele osoase, varietatea sa, cuprinzînd toate porțiunile scheletului, prezența unor resturi arse, chiar calcinate, ne face să considerăm acest material ca fiind reprezentat de deșeuri menajere, asupra cărora nu s-a executat de către om, în mod deliberat, vreo selecțiune prealabilă. Într-o mică măsură se află și piese care poartă urme de lucru oase lungi despicate, unele resturi cioplite, scrijelate etc., care reprezintă desigur fragmente rezultate de la pregătirea de unelte și obiecte din os sau corn. Toate aceste particularități ne arată că resturile faunistice descoperite cu ocazia săpăturilor și studiate de noi, pot servi pentru stabilirea unor caracteristici ale vieții materiale a locuitorilor din așezarea respectivă.

Caracterele grupelor și a speciilor de animale descoperite la Bîrlălești

Moluștele

Moluștele sînt reprezentate doar prin cinci piese și anume o valvă provenind de la o scoică de rîu (Unio) și patru cochilii sfărîmate de melci (Helix); patina de pe aceste formațiuni arată că sînt contemporane cu celălalt material găsit în așezare.

Păsările

De la această grupă provin doar două resturi, ambele aparținînd găinii domestice și fiind reprezentate printr-un fragment de epifiză superioară și altul de cea inferioară, de tarsometatars, provenind evident

de la doi indivizi diferiți. Măsurătorile executate pe cele două resturi: lărgimea epifizei superioare de 20 mm, și a celei inferioare de 11 mm., evidențiază o gâină de talie mică, așa cum de altfel ea apare peste tot în Europa în evul mediu timpuriu.

Mamiferele

Această grupare este reprezentată prin 928 piese care ar proveni de la 106 indivizi prezumați. Menționăm că cele circa 350 resturi faunistice, pe care le-am socotit ca nedeterminabile, întrucât sînt alcătuite din fragmente cu totul nesemnificative, sau pur și simplu așchii osoase, aparțin tot mamiferelor, dar pentru ele ne-a fost imposibil să dăm o diagnoză specifică.

După cum reiese din lista precedentă, pe lângă cele șapte specii de animale domestice au fost puse în evidență încă patru de mamifere sălbatice.

A) Mamiferele sălbatice

Iepurele prezintă în materialul nostru doar un singur rest și anume un fragment din epifiza inferioară a humerusului, a cărei lărgime este de 12 mm. Penuria materialului nu ne permite să dăm caracteristici mai ample cu privire la specia respectivă, dar este foarte probabil ca iepurele din evul mediu timpuriu să fie asemănător întru-totul cu cel ce se găsește astăzi în aceeași zonă.

Mistrețul are trei resturi care se deosebesc net dimensional de aceleași fragmente osoase provenite de la porc. Astfel menționăm mai întîi o bucată de maxilar superior, la care s-a putut măsura lungimea molarilor ce este de 78 mm. și lungimea lui M^3 care are 41 mm.; fragmentul aparține unui individ cu dentiția mijlociu erodată. Aceluiași exemplar i-am atribuit și un astragal masiv, din păcate deteriorat și deci nemăsurabil. Cel de al treilea rest este un fragment cu epifiza inferioară a tibiei avînd lărgimea de 27 mm., la care se mai observă urme ale discului de creștere, deci aparține unui individ care nu era complet matur.

Cerbul este specia sălbatică cu cele mai multe resturi și anume 12 fragmente, care ar proveni de la cinci indivizi. Cele mai multe sînt bucăți mici de corn, purtînd urme de cioplire, deci reprezintă deșeuri de la obiecte și unelte executate din acest material foarte căutat. S-au găsit însă și resturi osoase fragmente de omoplat, humerus, tibie, metacarp, falanga I, arătînd prin aceasta foarte clar că cerbul era vînat de locuitorii din stațiunea de la Bîrlălești (coarnele lepădate pot fi adunate de către om, încît, în general, ele nu confirmă vînarea speciei respective). Deși s-au putut executa puține măsurători, putem afirma că cerbul găsit în așezare nu era mai mic decît cel carpatin de azi.

Căpriorul are resturi mai puține decît cerbul, existînd, două fragmente de corn, un rest de maxilar inferior cu dentiția jugală foarte slab erodată, un fragment de omoplat și altul de humerus. Avînd în vedere frecvența resturilor osoase este clar că și această specie era precis

vinată. Măsurătorile executate doar pe două piese, par a arăta că talia căpriorului găsit la Birlălești era asemănătoare cu aceea a speciei respective răspîndită și actualmente în această zonă.

În ceea ce privește mamiferele sălbatice, trebuie amintită existența unui fragment de atlas foarte masiv, ce ar putea aparține nu taurinelor domestice, care, așa cum vom vedea, au o talie relativ mică, ci poate unei femele de *Bos primigenius*. Nu putem însă considera că bourul exista cu precizie în jurul stațiunii și de aceea nu l-am trecut în lista speciilor determinate.

B) Mamiferele domestice.

Taurinele reprezintă grupul cel mai numeros, întrucît el întrunește majoritatea resturilor determinate. Deși au fost găsite toate părțile scheletului, fragmentarea puternică a unor părți semnificative, ne face să nu avem posibilitatea de a da precizări cu privire la unele particularități morfologice. De asemenea, s-au putut executa destul de puține măsurători, unele caracteristici evidențiindu-se doar din prelucrarea somatoscopică a materialului. Menționăm că un singur metatars apare întreg, iar un metacarp este despicat în lungul său. Maxilarele cu dinți ne-au putut furniza unele date privitoare la vîrsta de sacrificare.

Dintre coarne s-au păstrat resturi foarte mici și doar unul ceva mai întreg ne face să spunem, deși nu a fost posibilă măsurarea sa, că el este de tip *brachyceros*, așa cum am văzut că apare situația și pentru vitele din aceeași perioadă din așezări din sud-estul țării noastre³. Măsurătorile executate, mai ales pe fragmente ale oaselor lungi, la care s-au considerat mai cu seamă lărgimile, arată o destul de largă variabilitate dimensională, așa cum este caracteristic raselor primitive, aborigene, neameliorate, dar în mare sîntem în fața unor taurine de talie mică. Aceasta apare și mai evident dacă considerăm înălțimea la greabăn. Astfel pentru metacarpul despicat în lung, care are o lungime maximă de 187 mm. și apare foarte masiv, încît îl considerăm că aparține unui mascul, talia calculată este de 116,6 cm.; pentru metatarsul întreg, lung de 191 mm., la care s-au calculat indici prin care îl putem ușor atribui unei femele, înălțimea la greabăn este de-abia 102,1 cm. În medie vitele de la Birlălești sînt astfel cam de aceeași mărime cu cele din așezările din sud-estul țării, studiate de noi.⁴

Cu privire la vîrstă putem preciza că doar ceva mai puțin de un sfert din indivizii pentru care ea a putut fi stabilită sînt nematuri, adică sub 2 ani. Nu am găsit nici exemplare considerate bătrîne de peste 8-10 ani. Cei mai mulți au o dentiție mediu erodată, deci au între 5-7 ani.

Ca număr de fragmente și indivizi după taurine vin ovicaprinele, ele fiind însă în cantitate mult mai mică decît cornutele mari. Datele

morfologice și biometrice în legătură cu acest grup sînt foarte puține dată fiind fragmentarea materialului.

Au fost găsite patru coarne de *Capra*, toate aparținînd unor femele, dintre care unul, ceva mai întreg, a putut fi măsurat; ca morfologie el îmbracă caractere pentru tipul prisca. Nu există deloc coarne de *Ovis*, dar acest lucru nu este suficient pentru a afirma că femelele acestui gen erau complet acornute. Făcînd raportul între cele două genuri pe baza fragmentelor de oase lungi putem spune că oaia era totuși mult mai frecventă decît capra. În ceea ce privește talia se pare că atît *Ovis* cît și *Capra* apar de mărime mijlocie.

Puținele maxilare cu dinți, cît și dinți dispași găsiți în materialul nostru, ne conduc la concluzia că indivizii tineri erau foarte puțini, existînd mai cu seamă exemplare cu dentiția mediu sau chiar puternic erodată.

Porcinele se situează imediat după cornutele mici, materialul osteologic provenit de la acestea fiind extrem de fragmentat. Am putut evidenția după frecvența caninilor trei exemplare femele. Măsurătorile executate, dat fiind cantitatea lor minimă, nu ne pot da aproape nici o relație asupra măririi speciei. Mai mult somatoscopic putem afirma că porcinele de la Bîrlălești erau de talie mică, cel mult mijlocie.

Pe baza maxilarelor cu dinți am putut aprecia vîrsta de sacrificare. Se poate constata că exemplarele mature le întrec ca frecvență pe cele tinere, dar că totodată nu am găsit indivizi bătrîni.

Calul are aproape aceeași cantitate de resturi ca și porcinele. Este interesant de semnalat că materialul apare tot atît de fragmentat ca și la speciile precedente și chiar pe unele oase se observă urme de arsură. S-au putut executa foarte puține măsurători care tind să arate un cal de mărime medie. După metatarsul întreg (lungimea maximă 269 mm., lungimea laterală 260 mm). s-a putut stabili o înălțime la greabăn de 138,6 cm., care după scările lui Vitt se încadrează la o talie mijlocie; un indice diafizar de 11.52 arată totodată o puternică gracilitate a extremităților respectivului individ. Nu am găsit deloc dinți incisivi, după care la cabaline se poate ușor stabili vîrsta. Pe baza unor dinți jugali apreciem că trei indivizi erau probabil nematuri, iar ceilalți aveau dentiția mai mult sau mai puțin erodată, fără a exista indivizi prea bătrîni.

Asinul este reprezentat doar prin două resturi și anume un Maxilar și doar foarte puțin erodată și un metatars fragmentar a cărui epifiză superioară prezintă lărgimea de 37 mm. Ambele piese au fost găsite în locuința 19/1980.

Cîinele are resturi relativ abundente (toate piesele aparținînd individului din caseta locuinței 9/1978, le-am considerat ca pe un singur fragment, pentru a nu schimba prea mult frecvențele resturilor speciilor) și totodată, cum era de așteptat, mai puțin fragmentate decît la celelalte animale, întrucît el nu era folosit în alimentația locuitorilor. Măsurătorile executate ne duc la concluzia că existau cîini de mărime mijlocie și mare (cel din caseta locuinței 9/1978 are o înălțime la greabăn în medie de 55 cm.).

Discuții și concluzii

Avînd în vedere unele caracteristici arătate mai sus reieșite din studiul morfoscopic și biometric a speciilor și grupelor de animale determinate, cît și frecvența speciilor de mamifere dată în tabelul alăturat, vom putea aduce unele precizări privind ocupațiile locuitorilor din așezarea de la Birlălești, cît și alte particularități ale vieții materiale ale acestora.

Am văzut că resturile mamiferelor (la care se cuvine să adăugăm și pe cele două de găină domestică) reprezintă aproape în exclusivitate materialul nostru faunistic, chiar dacă luăm în considerare și cel socotit drept nedeterminabil. Nu s-au evidențiat deloc resturi de pești sau păsări sălbatice, iar moluștele sînt reprezentate printr-o cantitate cu totul neglijabilă. Putem conchide astfel, că culesul moluștelor, pescuitul și prinderea păsărilor sălbatice, nu pot fi considerate ocupațiuni cît de cît conturate și dacă eventual se executau aceasta se făcea cu totul sporadic, ele neavînd nici o importanță economică pentru locuitorii așezării din care am studiat fauna.

Tabelul 1

Frecvența speciilor de mamifere în fragmente și indivizi prezumați

Specia	Fragmente		Indivizi prezumați	
	Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
<i>Bos taurus</i>	686	73,92	48	45,27
<i>Ovicaprinae (Ovis et Capra)</i>	76	8,19	16	15,09
<i>Sus scrofa domesticus</i>	66	7,11	13	12,26
<i>Equus caballus</i>	65	7,00	11	10,38
<i>Asinus domesticus</i>	2	0,22	1	0,95
<i>Canis familiaris</i>	12	1,29	6	5,66
<i>Cervus elaphus</i>	12	1,29	5	4,72
<i>Capreolus capreolus</i>	5	0,54	3	2,83
<i>Sus scrofa ferus</i>	3	0,33	2	1,89
<i>Lepus europaeus</i>	1	0,11	1	0,95
Total	928		106	

Nu același lucru putem spune cu privire la vînătoare. Din tabel reiese că mamiferele sălbatice reprezintă 2,27% din fragmente și 10,39% între indivizi, încît ea avea o pondere mică, dar totuși foarte bine circumscrisă. Fiind vîinate artiodactilele mari ca cerbul, căpriorul, mistrețul, poate și bourul, vînătoarea avea un net caracter alimentar, deși unele

subproduse, mai ales coarnele cervideelor erau folosite cu precizie ca materie primă pentru confecționarea de obiecte și unelte.

Mamiferele domestice reprezintă partea covârșitoare a materialului faunistic de la Birlălești încât trebuie considerat că, probabil pe lângă preocupări agricole, o ocupație de prim ordin era creșterea animalelor.

Frecvența cea mai înaltă o au taurinele care apar chiar în cantitate mai mare decât în așezările din aceeași epocă din sud-estul țării. Deși vârsta de sacrificare arată că acestea erau folosite mai întâi în scopuri utilitare (din păcate penuria de metapodale întregi nu ne-a dat posibilitatea să aflăm raportul între sexe și eventuala prezență a castraților, care ne-ar fi dat mai multe precizări în această privință) apare evident, dat fiind și talia specifică mare a bovinelor, că locuitorii așezării de la Birlălești foloseau pentru acoperirea necesităților de proteine animale, în cea mai mare măsură carnea taurinelor și nu pe aceea a porcinelor, fapt care ar veni în sprijinul ideii că populația umană respectivă era de origine românească⁵.

În ordinea frecvenței, dar la o depărtare remarcabilă în raport de taurine, urmează cornutele mici și porcinele (primele au o talie specifică mai mică decât porcul domestic). Ovicaprinele erau întrebuințate mai întâi în scopuri utilitare și apoi în mod secundar ca furnizoare de carne; porcinele — deși numărul indivizilor abia maturi întrece tineretul, lucru ușor de explicat⁶ — erau ținute pentru carne și grăsime, dar trebuie să arătăm din nou că ponderea lor nu era deloc puternică.

Calul se situează imediat după ovicaprine și porcine. Este evident că el era folosit în scopuri utilitare (metapodul găsit sub cuptorul loc. 19/1980 provine poate de la un individ întrebuințat mai ales pentru călărie), dar și în alimentație și dată fiind talia sa specifică mare, ponderea sa ca furnizor de carne aproape că o egalează pe aceea a porcului și a cornutelor mici luate la un loc.

Asinul, reprezentat prin un singur individ, arată că la începutul mileniului al II-lea e.n. această specie era de acum cunoscută în centrul Moldovei, ea ajungând aici, probabil prin intermediul purtătorilor culturii Dridu, dinspre sudul țării, unde măgarul era mai frecvent⁷.

Cîinele, specie fără importanță economică directă, pare a fi folosit doar pentru scopuri utilitare, întrucît nu existau probabil exemplare ținute pentru agrement.

Trebuie să facem remarca că animalele domestice de uz economic (inclusiv găina) aparțineau unor tipuri cu caractere primitive, neameliorate, cu o slabă productivitate, tipuri ce au tendința de a se transforma de acum în rase aborigene, pe care le vom găsi mai târziu, pînă în timpurile moderne, în zonele rurale din țara noastră. Dat fiind productivitatea lor scăzută, faptul că se foloseau obiecte și unelte din os și corn, trebuie să ne ducă la concluzia că economia locuitorilor de la Birlălești nu era prea înfloritoare.

Avînd în vedere că speciile de mamifere sălbatice ale căror resturi s-au găsit în așezare fac parte aproape în totalitatea lor din gruparea ecologică „de pădure“, este evident că masivele forestiere de pe dealurile Fălciului erau mult mai mari și închegate decât actualmente, defri-

șarcă fiind un fenomen care s-a petrecut relativ târziu, iar dispariția cerbului din zonă (retragerea sa spre munte) făcându-se probabil abia în ultimele secole ale mileniului II e.n.

NOTE

¹ V. Spinci, *Moldova în secolele XI—XIV*, București, 1982.

² S. Haimovici, în SCIVA, 35, 4, 1984, p. 311—319.

Ibidem, p. 312.

Ibidem, p. 313.

⁵ *Ibidem*, p. 314.

⁶ *Ibidem*, p. 314.

Ibidem, p. 317.

L'ÉTUDE DU MATÉRIEL PALÉOFAUNIQUE DE L'ÉTABLISSEMENT DE BÎRLĂLEȘTI (DÉP. DE VASLUI) DATANT DE X—XI-e SIÈCLES n.è.

R é s u m é

La station de Birlălești est située dans la partie centrale de la Moldavie près des collines de Filciu à approx. 20 km de la ville de Bîrlad. Ont été trouvés plus de 1300 restes dont 935 déterminables (voir la liste des espèces). On fait une étude somatoscopique et biométrique surtout des mammifères et on donne leur fréquence (le tableau I).

L'élevage était une occupation principale, ayant des buts utilitaires et secondairement les animaux domestiques étaient employés comme source de viande. Au point de vue de la fréquence, la première place est occupée par les bovins, suivis par les ovicaprins, les porcins et le cheval; on a mis en évidence aussi l'âne. La chasse avait une importance mineure et un but alimentaire.

Il ressort qu'au commencement du deuxième millénaire de notre ère les collines de Filciu étaient plus boisées qu'aujourd'hui et le cerf répandu encore dans la région.